

„ЛЕВСКИ – НАЙ-ЯСНАТА ЗАГАДКА”

Основни моменти

По характер, книгата е научно-популярна;

- **учения** в нея ще намери два нови момента:

а/ по формиране на българската нация; българският национализъм и скромната роля на Левски в този процес;

б/ по характера на Софийския процес; политически задачи на Извънредната комисия, имперските борби, външнополитическия му отзвук.

Мисля, че това са и научните приноси в труда.

Обикновеният читател ще намери:

- известни, но и малко познати моменти от биографията на Левски:

а/ родословни;

б/ семейни – главно за брат му Христо и неговата дружба с кръга на Величко Попов, а и следователно на Ботев;

в/ за характера, структурата, хората и пр. на ВРО и за разпространението ѝ в Мизия, Тракия, за замислите по разширяване на движението в Македония;

г/ за последните месеци и дни на Левски:

– опита му за освобождаване на обирджиите;

– държането пред съда;

д/ отзвука сред емиграцията и в чужбина;

е/ **за учениците**: за тях изключително полезен ще бъде „летописа” на Левски, даден в приложението; той може да се чете, разглежда и използва напълно самостоятелно в учебната и извънкласна работа;

ж/ авторът се е постарал същевременно да въведе читателя в съвременните схващания за понятия, като нация, национализъм, национална държава и пр.

По жанр:

Книгата не е чисто биографична; в нея, наред с опита за научно осмисляне на житейския път и идейно израстване на Левски авторът е вложил и много лични моменти; спомени за срещи с учени и за съждения, които те носят; за дискусии в миналото и резултатите от тях. Следователно: **смесен жанрови характер.**

По източници:

Главно се спира на направеното от поколения биографи като Захари Стоянов, Димитър Страшимиров, Иван Унджиев, Крумка Шарова, Николай Генчев и много „млади” учени, музейни работници, архивни и пр.

Авторът използва познати и новооткрити документи от НБКМ, архивите в страната и главно – външнополитически документи, част от които бяха включени в двутомника: „Чужди документи за българското национално революционно движение – 1868-1873 г., където е и съредактор на изданието.

Структура на труда:

Въведението е посветено на епохата – Българско възраждане; то е разгледано и прието от автора като продължение и част от европейския Ренесанс – по-точно – епохите на Просвещението и националните революции в края на XVIII и през целия XIX век.

Политическите борби за национално освобождение и държавност, според автора са най-висок етап във формирането на всяка нация – те определяха и съдържанието на

българския процес на модернизацията и напредъка – от средата на XIX в. до освобождението, пък и след това – до наши дни.

Епохата роди нациите, т.е. – нациите създадоха будителите и апостолите, за да се стигне до свободата – лична, национална, общочовешка.

Следващите три глави са чисто биографични – родно място, родословие, дяконство, посвещение на отечеството, сред младите в Букурещ и пр. – т.е. израстването на Левски като човек и борец от „1861-о лято нагоре” – от четник, въстаник и местен деец до революционер от национална величина.

В следващите глави се проследява мястото и ролята на Левски в създаването на БРЦК в Букурещ, единодействието и проявилите са разногласия, ролята му за създаване на първите комитети и изграждането на комитетската мрежа в България. На тази основа реална и значима Левски създава и БРЦК в Българско – като форма на „Привременно правителство в Балкана” с център Ловеч, на такава реална основа той води борба за утвърждаване на Вътрешната революционна организация като национален център в борбата за освобождение.

ВРО е най-същественото и велико дело на Апостола – тя е преходът и открития инструмент за борба и освобождение, тя се явява Апостолствата „държава в държавата” – т. е. в Османската империя.

Отделна глава е посветена на общото събрание в Букурещ през април-май 1872 г. в Букурещ, на приетите Програма и Устав на БРЦК, на Упълномощението на Левски като главен апостол и организатор на делото във вътрешността на България.

Авторът тук си е позволил нещо много лично – отделил е глава под заглавие „Другият Левски – идеологът”, за да изясни идеологическото израстване, но и осъществяване на личностната му амбиция: да наложи своите схващания за целта на революцията, за съюзника и противника, за крайната задача на борбата – за златна свобода „за чиста и свята” република; преди всичко – за национална държава. Тук са приведени ред аргументи, които разкриват Левски не като висок интелектуалец от рода на Мацини, Кошут и пр., а ролята му от универсалните теории, битували по това време в Европа (мацинизъм, масонство, анархизъм, народничество и пр.), да сведе мечтанията до земни, реални, но и вдъхновяващи идеологически и политически цели – свободна, независима, социална българска държава.

Ученик на Раковски, Касабов, Каравелов, той е вече „другият Левски” – идеологът на народа, разбираем от народа, последван от народа; макар и самоук в сложната идеологическа и политическа материя за свобода на личността и общността, за нация и държава, за политическо устройство и социални и граждански права и свободи на човека. Авторът е най-близо в изложението си в тази част до схващанията на проф. Христо Гандев и особено до приносите на проф. Николай Генчев, като единствено не се съгласява с твърденията им, че крайн цел на Левски в борбата е не националната държава, а „Балканската република”.

След като проследява дейността на Левски след Общото събрание в Букурещ и реорганизацията на ВРО – създаването на революционните окръзи, както и засилването и последствията от революционния терор „бунта” на Димитър Общи и Анастас поп Хинов срещу Левски, авторът достига до убеждението, че тук и единствено Апостола загубва личностното си и лидерско – ръководителско равновесие и извършва фаталния за него самия, но и за организацията необмислен взлом и убийство в Ловеч. Арабаконашкото приключение, случая в Ловеч вещаят трагичните последствия – арестите на обирджиите, мерките на властта, дипломатическия интерес и внушения (руски, английски, австроунгарски и пр.) и накрая, скроения „капан” за Левски в Ловеч и залавянето му.

Последната биографична глава под многозначимото заглавие „Левски пред съда на Портата, под примката на бесилото” е не само най-обемната, но и най-приносната

част в труда. Авторът, опирайки се на собствените си дългогодишни проучвания по тези въпроси внася нещо ново и непознато до сега в класическите биографии – обстоятелство, което е трудно да се преразказва, а следва да се прочете, а следователно да се приеме или отхвърли от просветения читател.

В личностно отношение авторът счита, че в тези трудни моменти и особено на процеса Левски не само се завръща към отговорността и висотата на ръководител на ВРО, на националната революция, но проявява необикновените по разум, логика и смисъл на живота човешки качества, изявява се като личност с мисия за живот и след гибелта. Процесът е върховния, изпитателен миг от живота и делото на Левски и на него Апостола не само защити себе си, делото, но спечели и историческото си безсмъртие.

Процесът в София не само разкрива достигнатата национална и политическа зрялост на българския народ, наличието на ръководители и борци от европейски мащаб като Левски, Любен Каравелов, Ангел Кънчев и пр., но и интернационализира българското движение за Освобождение и собствена държавност. Този аспект в биографията на Левски, както и приемствеността в развитието на българската национална революция – от 1873 до Априлското въстание са предмет на заключителната част на биографичния труд. В Априлското въстание, в неговата масова героична борба, но и трагедия в предизвиканата Рускотурска война от 1877-78 г. – т. е. в темелите на българското освобождение авторът намира смисъла и оправданието на борбата и саможертвата на Левски, на стотици и хиляди борби и мъченици.

В биографичния труд авторът се е спрял и изложил своето мнение по съществуващите спорни, дискуссионни проблеми, които вече десетилетия вълнуват както научните среди, така и широката българска общественост, а именно: за рождената дата на Левски (1837!); за смъртта на майката (1878 г., януари, естествена смърт); за Кочмаларското (Отец Пайсиевско) родословие на Кунчеви (недоказано, дохарваческо, направено от Д. Кацев-Бурски и неприето от роднините); за лъжливите „открития”, че не Левски, а негов двойник е окачен на бесилото, но и за предателството (авторът приема заключенията на Васил Боянов в книгата „Левски и Ловеч” – няма данни за пряко предателство от поп Кръстьо, но с наличните данни за доноси – той, заедно с ред други в Ловеч е предател на делото) и накрая – за гроба на Левски. Д. Дойнов счита, че гробът е разбит още в началото на 1879 г. при строежа на първата казарма в София – тази на Лейбгвардейския полк (плац, сеновали, спални помещения и пр.) и затова, въпреки усилията през 1884 г. не е открит, а костите не са положени под паметника – следователно няма никакви основания за нови разкопки, проучвания, паметни плочи и пр.

Наред с тези дискуссионни и научни проблеми, авторът изказва и свои съображения, дава и нови архивни и пр. данни за познанството на Левски и Ботев (чрез брата на Апостола Христо), за взаимоотношенията Левски и Найдено Геров, Левски и Касабов, с Каравелов, Общи и Кънчев; за ролята на Апостола като организатор, но и като ненадминат феноменален случай на човек, който печели доверието на масите и събира около себе си хиляди съмишленици, за високите нравствени качества на Апостола и т. н.

В труда си проф. Дойно Дойнов прави изводи за предстоящи научни задачи, свързани с Левски, с Българското възраждане и националноосвободителни борби, в които да се включи съвременния потенциал на българската историческа колегия – научни, музейни и архивни работници, краеведи и т. н.

Първата от тях е за проект (национален или по европейските програми):

„Европейското ново време (Ренесанс, Реформация, Просвещение, национални движения и революции) и Българското възраждане и борби за освобождение и национална държава”.

Целта е да се проследи и оцени ролята на идеите на новото време за прехода на Средновековието към модерната епоха, за задачата на националната революция по пътя на модерността и съвременната цивилизация – не да се окачествят като „терористически“ делото на Левски и Ботев и главно – да не се идеализира „цивилизационната“ роля на Османската империя – тенденция, поставена в края на ХХ в. от Тургут Юзал в книгата „Европа в Турция и Турция в Европа“, както и в проекти като „Мита Батак“ и още много други, за които имаме само смътна информация, но зряят в съвременен Анадол, пък и в Европа.

Тук, безсъмнено ще проличи, но и ще изпъкне мястото на Левски не толкова в националната история и памет, а в глобалния **процес** на балканската, европейска, пък и световна история. Ако навремето Стефан Цвайг нарече Еразъм Ротердамски „Моралната съвест на Европа“, Левски се явява израз на морална съвест на възрожденския българин, устремен към нови идеи, живот, цивилизация.

Вторият проект, който се предлага е на тема „**Сподвижници на Апостола Левски**“. Тази програма очевидно ще бъде само в национален план, още повече, че началото ѝ бе поставено с изданието на Регионалния исторически музей в гр. Ловеч и музея „Къкринско ханче“ I „Сподвижници на Васил Левски“.

Засега знаем поименно около 1800 българи – членове на революционни комитети и съмишленици, Иванчо Хаджипенчович говори, че Левски е имал около 4000 лично вербувани от Апостола, които „властта знаела и можела да ги постави под закона“, а вероятно те са и повече. В психологически план, една от най-характерните черти в характера на Левски е неговата комуникативност – връзката и печеленето на хората, при това хора от различни среди. Това личи от поселещните истории – вече стотици, в които покрай субективизма и селищните пристрастия може да се извлекат и достоверни факти. Чрез проекта ще се попълни преди всичко биографията на Левски, но и на Вътрешната революционна организация, на мястото на съратниците му в продължаващите борби за освобождение, но и в строителството на третата българска държава.

По-съществена обаче може да бъде ролята на подобни проекти в семейното, родово, селищно самосъзнание, в паметта на поколенията, в духовните пантеони на градовете, паланките и селата на България. При съществуващата съвременна мобилност на българина-европеец и на хората по света нациите печелят, но и губят своята хомогенност, своята историческа самоличност.

Личността, подложена на подобни явления губи от своя страна много повече като национално самосъзнание, изгубва една от най-съществените страни на индивидуализма си, на ролята си на звено в поколенията. Паметта в случая е едно от най-естествените, но и най-духовни и емоционални прегради за безродието и космополитизма в съвременния свят. Всичко това дава основание **да се направи предложение проекта да бъде включен в президентския проект „България 2020“**.

Третият проект, който авторът предлага е чисто институционен – на Общобългарския комитет и Фондация „Васил Левски“. В биографията на Левски все още не са известни моменти, като: какви предшествващи комитети (на Раковски, ТЦБК и пр.) сварва, кога и какви лично създава, какви други изграждат сътрудниците му и пр. Да се изследва комитет по комитет – по области, селища и други махали, да се създаде една относително пълна **карта на комитетската мрежа** в България е възможно да стане не от един или няколко автора, а от многобройните колективи на музейните и архивни, читалищни и училищни дейци в страната, подкрепяни и насърчавани в делото от местните комитети „Васил Левски“.

Осъществяването на този проект в бъдеще безусловно ще попълни едно бяло поле в биографията на ВРО, в делото на Левски, но и на неговите големи и по-малки съратници, на дейците от събитията 1875 г., от Априлското въстание, включително и от

Второто комитетско десетилетие – това от 1878 до 1885 г., в заченките и развитието на Вътрешната Македоноодринска революционна организация.

Книгата „Васил Левски – най-ясната загадка” на професор Дойно Дойнов не бележи никакъв „край” на сложния труд на съвременния историк към разкриване живота и историческия път на Васил Левски – не, **тя само проправя пътя към разкриване на „загадката” за човека, бореца, мъченика;** националният герой, но и безспорен идеал – Левски, Апостола на българската свобода.

Нещо за автора като Левсковед

Авторът се опира на опита и публикациите си през годините:

- 1/ Първата публикация е за пушките на Левски и Ангел Кънчев – прави я през 1956 г., публикувана е през 1957 г. Насърчен е за това от Александър Бурмов и Иван К. Стойчев – изтъкнати учени от онова време.
- 2/ Прави тематико-експозиционен план за къща-музей „Васил Левски” в Карлово – 1966-67 г. – за първата тематична експозиция – до този момент тя бе чисто мемориална, етнографска. Тук е и първото му „откритие” – одата „Народна спев горска хъшовска” от Величко Попов, посветена на братя на Левски Христо Иванов Кунчев. Поощрен и рецензиран от проф. Иван Унджиев (бившият му учител по литература в V мъжка гимназия – 1945/46 г.); и д-р Маньо Стоянов – бившият му учител по религия в I Соф. Гимназия – 1943/44 и ръководител на Историческия архив на НБКМ след това.
- 3/ Издаване на първия „Летопис на Васил Левски” – 1973 г.; идея, предговор, научна редакция – работа с Кирила Възвъзова, Нонева и други специалисти – източниковеди.
- 4/ Създаване на програма за издирване документацията за Левски в чужди архиви – Крумка Шарова във Полша; Дойно Дойнов – СССР, Австрия; Николай Генчев – Франция; Веселин Трайков – Румъния, Югославия, Англия; Елена Стателова, Радослав Попов – Франция, Белгия, Холандия и др.
- 5/ Научен ръководител на национална изложба „150 години от рождението на В. Левски” – 1987 г. – уредена в бившата Съдебна палата – тогава „Национален исторически музей” – съвместно с Крумка Шарова, Б. Примов, Н. Генчев и издаване на том 53 на Известия на Държавните архиви – том, посветен на делото на Левски с нови материали.
- 6/ Сборник „Левски пред съда на Портата” – издание 2010 г., съвместно с Огняна Маждракова.
- 7/ Под общата редакция на проф. Дойно Дойнов и с авторски колектив проф. Крумка Шарова, ст.н.с. Цветолоб Нушев и Дора Томова излиза през 2009 г. фундаменталното издание: „Васил Левски. Автентичен текст и исторически коментар” с предговор от проф. Н. Генчев.
- 8/ Съавторство в издание „Васил Левски – Апостол на българската свобода”, 2012 г. на 8 езика – с проф. Иван Стоянов и Дора Чаушева.
- 9/ Ръководител на експедиция „По пътя на П. Хитовата чета със знаменосец Левски” – издирване и обезпечаване на лобното място на Иван Капетан в Тетевенския балкан.
- 10/ Статии, албуми, рецензии и пр. на научни и популярни съчинения, книги и т. н.
- 11/ DVD - „Левски, най-ясната загадка” – с участие на артистите Стефан Данаилов, Ванча Дойчева.
- 12/ Документален филм „Левски пред съда на Портата и на историята” режисьор Андрей Алтъпармаков – 1997 г.

Написал: д-р Екатерина Захариева
Общобългарски комитет „Васил Левски”